

WIKTOR JAKUBOWSKI
(1896–1973)

o zakończeniu wojny, gdy w wyniku nowego porządku pojałtańskiego Polska znalazła się w sferze wpływów Związku Radzieckiego, zaczęto otwierać na naszych uczelniach katedry rusycystyki. Z reguły nie baczono na stan kadry, której, zwłaszcza gdy idzie o literaturoznawstwo, praktycznie nie było. Nie uwzględniano też faktu, że nie istniała tradycja tego kierunku studiów sławistycznych. Wyjątek stanowił Uniwersytet Jagielloński, gdzie w okresie międzywojennym od r. 1928 działała jedyna wówczas w Polsce katedra literatury rosyjskiej, kierowana przez profesora Wacława Lednickiego, który nie powrócił po wojnie do kraju. Następny profesor literatury rosyjskiej pojawił się na Uniwersytecie Jagiellońskim po przeszło dwudziestu latach — w r. 1954. Był nim Wiktor Jakubowski.

Droga Jakubowskiego do profesury była nietypowa, choć już po ukończeniu studiów w Uniwersytecie w Piotrogradzie (Petersburgu) został — jak głosiła oficjalna formuła — „pozostawiony przy uniwersytecie dla przygotowania do objęcia stanowiska profesora”. Uczelnia, którą ukończył, stała na wysokim poziomie; w latach 1914–1918 studiowali tu m.in. Michaił Bachtin i Wiktor Żyrmunski, doktor honoris causa UJ (1964). Pamiętajmy, że była to epoka burzliwa, toczyła się I wojna światowa, dokonała się rewolucja komunistyczna. Jakubowskiemu, wybitnemu absolwentowi romanistyki, świetnie wykształconemu filologowi, posiadającemu tytuł kandydata nauk, nie dane było rozpocząć wówczas kariery uniwersyteckiej.

Jakubowski miał znakomitą znajomość języków obcych. Od dziecka był dwujęzyczny: jego ojciec, docent politechniki w Rydze, był Polakiem, matka, córka biskupa prawosławnego — Rosjanką. Urodził się 5 grudnia 1896 r. w Rydze, został ochrzczony i wychowany w obrządku prawosławnym. Z klasycznego gimnazjum wyniósł znajomość łaciny i greki, podczas trzyletniego pobytu w Kijowie (1918–1921) opanował wyśmienicie ukraiński (przetłumaczył na ten język *Anhellego* Juliusza Słowackiego), władał biegle językami zachodnimi — romańskimi, które studiował, oraz niemieckim i angielskim. Był autentycznym poliglotą.

W r. 1921 przyjechał do Polski i osiadł w Warszawie. Pracował w administracji państwowej, był tłumaczem i pracownikiem miesięcznika „Przegląd Współczesny” (redagowanego przez Stanisława Wędkiewicza) oraz gdyńskiego „Jantaru”. Z tego okresu pochodzi kilka przekładów nowel Lwa Tolstoja (*Alosza Garnek, Sen, Sonata Kreutzerowska* — 1932). Przygotowywał wówczas także materiały do wielkiego słownika rosyjsko-polskiego i polsko-rosyjskiego, jednak przepadły one wraz z całym dobytkiem Jakubowskiego w czasie powstania. (Częściowo odtworzył materiały słownikowe i wydał po wojnie.) Warto dodać, że w czasie okupacji uczestniczył w tajnym nauczaniu.

Okres krakowski w życiu Jakubowskiego rozpoczął się w r. 1944 — przeniósł się tu na stałe po upadku powstania warszawskiego. Na Uniwersytecie Jagiellońskim zatrudniony został w r. 1945, najpierw jako tłumacz, następnie lektor języka rosyjskiego, później powierzono mu także wykłady z literatury rosyjskiej.

Zrozumiałe więc, że gdy w 1948 r. podjęto decyzję — jak to się wówczas stawało w Polsce regułą — utworzenia na Uniwersytecie obok sławistyki odrębnego

kierunku rusycystycznego, zorganizowanie go powierzono właśnie Jakubowskiemu. Był wówczas po pięćdziesiątce, a więc w okresie życia, kiedy przy normalnym toku kariery naukowej można już osiągnąć wszystkie stopnie oraz tytuły i dorobić się obfitego dorobku wydawniczego. Trzeba o tym spóźnionym starcie uczonego — choć nie z winy samego zainteresowanego — pamiętać przy ocenie jego dorobku naukowego, pracy dydaktycznej i kształcenia kadry oraz działalności organizacyjnej.

Wiktor Jakubowski był twórcą rusycystyki krakowskiej. Katedrą Historii Literatury Rosyjskiej kierował od chwili jej powołania w 1948 r. do przejścia na emeryturę w r. 1967. Potrafił rusycystyce w Uniwersytecie nadać właściwy kształt; dzięki niemu głównie, a potem także większości jego uczniów, nie poddała się ona naciskowi ideologicznemu, zachowała wysoki poziom naukowy i ustrzegła się przed nachalną sowietyzacją, grożącą rusycystom polskim i całego „bloku wschodniego”. Zaslugą profesora był jej aspekt ideowo-duchowy, o którym wiele lat po jego śmierci napisał Andrzej Drawicz:

Krakowski ośrodek rusycystyczny w Uniwersytecie Jagiellońskim zawsze zażywał dobrej reputacji, przed wojną to była prawdziwa kuźnia polskiej rusycystyki. Potem w latach cenzuralnie coraz trudniejszych, w warunkach ideologicznej kontroli, krakowianie mieli tę śmiałość i naturalność, która nakazywała im zwyczajnie uczyć studentów i włączać do programu pisarzy nieoficjalnych. Przekonałem się, że w Krakowie nie uważano tego za „konspirację”, ale traktowano jako normalną działalność naukową i obowiązek wobec studentów.

Trudne do przecenienia są zasługi Wiktora Jakubowskiego w szkoleniu naukowej kadry rusycystycznej. Lista doktorantów i osób, które dzięki jego opiece naukowej uzyskały habilitację, jest pokaźna; kilkoro z nich osiągnęło tytuły profesorskie.

Jakubowski również w swej działalności naukowej i popularyzatorskiej uchronił się przed wpływami sprymitywizowanej i silnie zideologizowanej rusycystyki radzieckiej. A pamiętać należy, że rozpoczynał w czasach największego nacisku ideologicznego, gdy wielu przedstawicieli humanistyki polskiej okazało słabość i dało się uwieść hasłom epoki. Był jednym z nielicznych wówczas rusycystów z „bloku wschodniego”, którzy nie ograniczali się do opracowań radzieckich, lecz korzystali — jak to być powinno — z dorobku rusycystyki zachodniej.

Wiktor Jakubowski osiągnął w rusycystyce polskiej swe miejsce głównie jako mediewista i znawca literatury stulecia XVIII. Badaczowi temu zawdzięcza nauka polska wzorcowe pod względem edytorsko-filologicznym wydanie — w jego własnym, znakomitym przekładzie — *Żywota protopopa Awwakuma* (1972), jednego z najślawniejszych dzieł literatury staroruskiej. Poprzedzający je wstęp jest wyśmienitą monografią zabytku, naświetlającą genezę schizmy w rosyjskim Kościele prawosławnym i losy starego obrządku oraz jego najbardziej zagorzałego zwolennika, protopopa Awwakuma. O wartości tego wydania decydują też komentarze do tekstu: tę formę edytorską opanował Jakubowski po mistrzowsku. Profesor wydał też i opracował (współ z Heleną Willman-Grabowską, znaną indianistką) inny ciekawy zabytek dawnego piśmiennictwa: *Wędrowkę za trzy morza* pióra Atanazego Nikitina (1952). Samodzielnie już opracował najważniejszy bodaj utwór XVII-wiecz-

ny — *Podróż z Petersburga do Moskwy* Aleksandra Radiszczewa (1954). Oba teksty ukazały się w „Bibliotece Narodowej”.

W wydanej pod redakcją Mariana Jakóbca dwutomowej *Literaturze rosyjskiej* (1970) — pracy pionierskiej wówczas w rusycystyce, bardzo korzystnie wyróżniającej się na tle poddanych presji ideologicznej syntez radzieckich — Jakubowskiemu powierzono opracowanie piśmiennictwa staroruskiego i literatury XVIII stulecia (niektóre fragmenty napisali Ryszard Łużny i Tadeusz Kołakowski). Tu ujawniły się najpełniej jego kompetencje mediewistyczne, głęboka i wszechstronna wiedza, znajomość kultury prawosławno-ruskiej, odczytanie w tekstach dawnych i rozeznanie w literaturze przedmiotu.

Do dziś używane są w praktyce uniwersyteckiej opracowane przez uczonego dwie antologie dawnych tekstów. Pierwsza z nich, trzyczęściowa *Antologia literatury rosyjskiej XVIII wieku* (1954–1959), składa się z tekstów odpowiednio dobranych, nie — jak często w chrestomatiach radzieckich bywało — pod kątem ideologicznym, lecz pod względem wartości literackich, oraz komentarzy filologicznych zawierających wstępy historycznoliterackie, a także przypisy rzeczowe i językowe, te ostatnie szczególnie przydatne dla studenta mało obznajomionego z językiem cerkiewnosłowiańskim. Na podobnej zasadzie zestawiona została antologia *Literatura staroruska*, opracowana wspólnie z Ryszardem Łużnym (1971).

Wiktor Jakubowski był badaczem i popularyzatorem pisarzy rosyjskich w. XIX, głównie spuścizny trzech wielkich autorów: Aleksandra Gribojedowa, Mikołaja Leskova i Michała Lermontowa, których twórczość znana była w Polsce słabo lub w nikłym stopniu. Sam więc dobór pisarzy dowodzi, że uczony krakowski dostrzegał luki w polskiej rusycystyce i starał się je uzupełniać.

Wstęp do wydanej w „Bibliotece Narodowej” komedii *Mądryemu biada* (1960) to obok wstępu do *Żywota Awwakuma* największe osiągnięcie naukowe Jakubowskiego. Liczący 188 stron tekst stanowi właściwie monografię utworu i obok innych prac badacza krakowskiego o Gribojedowie oraz przedwojennych publikacji Wacława Lednickiego pozostaje do dziś najważniejszym polskim źródłem wiedzy na ten temat. Co więcej, w okresie powojennym, z wyjątkiem monografii Nieczkiny, mającej raczej charakter historyczny niż filologiczny, przed pracą Jakubowskiego nie ukazało się ani w Związku Radzieckim, ani za granicą całościowe ujęcie twórczości Gribojedowa. Warto sobie dziś ten fakt uzmysłowić: studium Jakubowskiego zapełniało istotną lukę w rusycystyce.

Wiktor Jakubowski wydobył z zapomnienia wybitnego pisarza Mikołaja Leskova. Wydał w „Bibliotece Narodowej” jego utwory wybrane. Wygłaszał też referaty: „Polacy w utworach Mikołaja Leskova” oraz „Wrażenia Mikołaja Leskova z ziem polskich”.

Trzecim autorem rosyjskim 1. połowy XIX w., którym zajął się Jakubowski, był Michał Lermontow. Badacz przygotował dla „Biblioteki Narodowej” trzy tomiki jego dzieł: *Hiszpanie*, *Maskarada*, *Bohater naszych czasów* i *Wybór poezji*, dzięki czemu wśród pisarzy rosyjskich autor *Demona* zajmuje w tej wielce zasłużonej serii drugą

pozycję, bezpośrednio po Aleksandrze Puszkinie. Do r. 1972 Jakubowski był właściwie jedynym rusycystą polskim zajmującym się szerzej twórczością Lermontowa, najpoważniejszym znawcą i najbardziej zasłużonym propagatorem dzieł genialnego romantyka. Później dołączyli do niego inni badacze, pojawiły się monografie i opracowania książkowe.

W dorobku Wiktora Jakubowskiego znalazły się ponadto prace o różnym charakterze i rozmaitej objętości — artykuły, wstępy, hasła słownikowe — na temat Puszkina, Gogoła, Lwa Tolstoja, Pisiemskiego, Czechowa, Mereżkowskiego. W jego opracowaniu naukowym ukazały się w wydawanej przez Wydawnictwo Literackie serii pamiątnikarsko-wspomnieniowej dwutomowe *Dzienniki* Lwa Tolstoja (1973) oraz *Pamiętniki* jego żony Zofii (1968).

Jeśli spojrzeć na publikacje Wiktora Jakubowskiego o literaturze rosyjskiej od strony metodologicznej, można stwierdzić, że jako badacz posługiwał się głównie metodą filologiczną. Jak widać z jego tekstów, akceptował pewne metody szkoły kulturalno-historycznej i komparatystycznej. Co ważne, mimo iż sprzyjała temu epoka (lata 40. i 50.), nie uległ wpływowi tendencji wulgarno-socjologicznych. Z drugiej jednak strony obcy mu był również formalizm, chociaż cenił niektórych przedstawicieli tego kierunku, jak np. Eichenbauma.

Wiktor Jakubowski zmarł 13 sierpnia 1973 r. w Krakowie.

Bibliografia

- R. Łużny, *Profesor Wiktor Jakubowski nie żyje*, „Slavia Orientalis” 1973, nr 4, s. 519–522.
- R. Łużny, *Wiktor Jakubowski — historyk literatury rosyjskiej*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historyczno-literackie” 33, Kraków 1975, s. 179–187; tu: *Bibliografia prac W. Jakubowskiego za lata 1926–1973*.
- R. Łużny, *Wiktor Jakubowski (5 XII 1896–13 VIII 1973)*, [w:] *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie 1972/1973–1974/1975*, Warszawa 1980, s. 112–115.
- „Przegląd Rusycystyczny” 1994, z. 1–2; tu następujące opracowania na temat W. Jakubowskiego: W. Piotrowski, *Sukces nauczycielski Wiktora Jakubowskiego*, s. 108–110; L. Suchanek, *Wiktor Jakubowski o pisarzach rosyjskich XIX wieku*, s. 110–113; J. Henzel, *Profesor Wiktor Jakubowski — nauczyciel języka*, s. 114–115; J. Smaga, *Wiktor Jakubowski — promotor*, s. 116; R. Łużny, *Profesor Wiktor Jakubowski i jego dzieło naukowe — po dwudziestu latach od chwili śmierci*, s. 117–124.
- „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historycznoliterackie” 62, Kraków 1987; tu następujące opracowania na temat W. Jakubowskiego: R. Łużny, *Wiktor Jakubowski czyli „homo philologus”*, s. 113–120; L. Suchanek, *Wiktor Jakubowski jako badacz nowszej literatury rosyjskiej*, s. 121–130; E. Korpała-Kirsza, *Wiktor Jakubowski osobowość nauczyciela-wychowawcy*, s. 131–134; W. Witkowski, *Zainteresowania językoznawcze i metodyczne profesora Wiktora Jakubowskiego*, s. 135–138.

Lucjan Suchanek

